

Р. Б. ШИХАНОВ*

НОВЕ НАУКОВО-ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ З ІСТОРІЇ ЄВРЕЇВ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ

Запорізький архів. Студії з історії євреїв Запорізького краю (XIX – I половина XX ст.): збірник документів і матеріалів: наук.-довід. вид. / Упоряд.: В. О. Бондар, О. Г. Величко, І. В. Козлова. – Мелітополь: ТОВ “Видавничий будинок ММД”, 2010. – 356 с., 2 с. : іл.

Активізація національної самосвідомості народів, які населяють сучасну Україну, викликала природній інтерес до вивчення їх історії, як у

середовищі самих національних громад, так і в середовищі українських науковців. З початку 90-х років Запоріжжя стало одним з визнаних наукових центрів України, де вдале поєднання цих двох інтересів викликало появу цілої низки досліджень та публікацій з історії єврейських громад Південної України.

Переважна більшість досліджень з історії єврейських громад різних регіонів базується на матеріалах регіональних архівів. Використання дослідниками матеріалів Державного архіву Запорізької області дозволило реконструювати чимало аспектів локальної історії євреїв Запорізького регіону. На жаль, до цього часу практично були відсутні фахові публікації комплексів документів із зазначеної проблематики. Саме тому поява рецензованого видання робить суттєвий внесок у справу розширення бази опублікованих джерел з історії єврейських громад.

Рецензоване видання структурно складається з трьох розділів. Перший містить розвідки запорізьких архівістів, у яких охарактеризовано основні типи документів з історії діяльності єврейських громад Запорізького регіону XIX– XX ст., що відклалися у фондах Державного архіву Запорізької області, розглянуто різні аспекти історії Гуляйпільської, Новомиколаївської, Олександрівської та Оріхівської єврейських релігійних громад у XIX – на початку XX ст. та діяльність

* Шиханов Руслан Борисович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету.

єврейських навчальних закладів півдня України в цілому та Гуляйпільського і Люксембурзького районів зокрема, реконструйовано історію родини єврейських купців Мознаїмів, визначено роль євреїв-кустарів у створенні Мелітопольської швейної фабрики, розкрито особливості переселення євреїв до Запорізької округи у 20-х роках ХХ ст., подано біографічні довідки запорізьких євреїв – жертв політичних репресій І половини ХХ століття, прослідковано долю євреїв Запорізької області під час Другої світової війни а також участь євреїв у антифашистській боротьбі на окупованій території у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

Другий розділ видання запроваджує до наукового обігу значний за обсягом та інформаційним потенціалом комплекс документальних матеріалів (загалом запорізькими архівістами було опубліковано більше 200 документів Державного архіву Запорізької області), що стосуються життя єврейської громади Запорізького краю і охоплюють період 1851–1931 рр. Переважна більшість документів містить інформацію щодо духовного аспекту життя єврейської громади, а саме: відкриття та закриття молитовних будинків та синагог, обрання рабинів, духовного правління, відомості щодо чисельності релігійних громад та їх діяльності, актові записи з метричних книг синагог, а також формулярні списки та біографічні відомості окремих єврейських діячів.

Третій розділ видання присвячено характеристиці тих фондів Державного архіву Запорізької області, в яких містяться матеріали з історії євреїв України. Ці фонди упорядники умовно розподілили на дві групи: фонди установ і організацій (дорадянського періоду, радянського періоду та періоду нацистської окупації 1941–1944 рр.) та колекції документів.

У систематизованих переліках основних документів з історії єврейських громад, що відклалися у фондах низки установ та організацій дорадянського періоду, насамперед відзначимо документи установ місцевого самоврядування (Олександрівської міської ратуші, Олександрівського спрощеного громадського управління, Олександрівської міської думи та управи, Олександрівської повітової земської управи, Веселянського волосного правління Мелітопольського повіту Таврійської губернії), фінансових установ (Олександрівського повітового казначейства), землевпорядкувальних (Олександрівської повітової землевпорядкувальної комісії та Олександрівського повітового землеміра) та релігійних установ (синагоги міста Олександрівськ).

Документи з історії єврейських громад радянського періоду представлені фондами: військово-революційних комітетів (Олександрівського губернського, Гуляйпільського повітового та Новозлатопольського волосного); виконавчих комітетів рад та їх підрозділів (Запорізького губернського, Запорізького окружного, Гуляйпільського повітового,

Приютненського, Новозлатопольського та Александро-Невського волосних, Гуляйпільського, Люксембурзького та Новозлатопольського районного); комітетів незаможних селян різного рівня (Гуляйпільського повітового, Люксембурзького та Новозлатопольського районного; Межириченського, Ротендорфського, Фрайдорфського, Красносільського та Ворошиловського сільських) різноманітних комісій та бюро (з вилучення церковних цінностей та у справах національних меншин та ін.); органів контролю (робітничо-селянської інспекції); органів суду та міліції, установ статистики, фінансових та кредитних установ, установ сільського господарства та продовольчих організацій; установ народної освіти, партійних та громадських організацій.

Фонди періоду нацистської окупації представлені документами Запорізької міської управи (1941–1943 років).

Колекції документів представлені фондами, в яких зберігаються метричні книги синагог та актові записи відділів ЗАЦСу низки населених пунктів Бердянського та Мелітопольського повітів Таврійської губернії, а також Олександрівського повіту Катеринославської губернії.

Зауважимо, що інформаційну цінність збірника, на нашу думку, збільшили б іменний та географічний покажчики, наявність яких у виданні значно полегшило б його використання.

Загалом рецензоване видання є суттєвим внеском до бази досліджень та публікацій джерел з історії єврейських громад України і, безумовно, стане у пригоді історикам, краєзнавцям, архівістам, працівникам музеїв та бібліотек, а також тим хто самостійно досліджує історію своїх родин. Воно також сприятиме активізації подальших досліджень з історії євреїв України в цілому, а Запорізького регіону зокрема, а також міжнаціональних та міжнародних взаємин.